

A R K I V
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE FINNUR JÓNSSON KRISTIAN KÅLUND
NILS LINDER ADOLF NOREEN
GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER THEODOR WISÉN

GENOM

AXEL KOCK.

SJÄTTE BANDET.

NY FÖLJD:
ANDRA BANDET.

LUND, 1890.
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG.

Døbefonten i Åkirkeby kirke. Af Ludv. F. A. Wimmer. — København, Gyldendalske boghandel, Thieles bogtrykkeri, 1887. 6+84 sidor i stor kvart med 4+3 plansjer. Pris 20 kr.

Ovannämnda arbete har redan genomgått kritikens sjärseld ock resultatet av den granskning, för vilken det varit föremål, synes mig vara riktigt uttryckt av Sievers, då han i 1:sta häftet av "Grundriss der germ. Philologie" sid. 250 kallar det "muster-gültig".

Äfter att på sid. 1—6 hava omtalat de medel man har att bestämma runinskrifters ålder samt i anslutning därtill på sid. 6—8 visat, att Bornholms runstenar i allmänhet fått sina inskrifter mellan åren 1050 ock 1150, således över huvud taget 100 år senare än runstenarne i det övriga Danmark, Skåne medräknat, påminner förf. om, att runstenar visserligen blott undantagsvis tillika äro gravstenar, men att man i allmänhet äj har själ att tvivla på, att de äro resta ock ristade av personer från den trakt där stenen nu står. Med hänsyn till runinskrifter på lösa föremål, fortsätter han, kan man däremot alltid hysa tvivel, huruvida inskriften är tillkommen på det ställe där föremålet nu finnes, ock dopfunten i Åkirkeby är således dubbelt intressant, emedan man kan visa, dels att funten lika litet som inskriften äro tillkomna på Bornholm, dels varifrån de härstamma. På sid. 12—18 framställas de äldre, mer eller mindre oriktiga åsikter, som uttalats om funten ock dess inskrift, samt huru förf. själv, innan han ännu sett föremålet ock trots bristen på fullt noggranna avbildningar, kommit till en riktig uppfattning, som han sedan haft tillfälle att styrka genom 3 sarsjilda undersökningar i Åkirkeby; redan 1879 äfter den första undersökningen kunde han i tryck meddela, att inskriften är forngutnisk ock icke dansk, såsom man dittills trott. På sid. 18—21 följer sedan en beskrivning på funten. Ur denna må här anföras, att själva skålens utsida upptages av en rad bilder ur Kristi historia, delade på 11, genom kolonner från varandra sjilda ock upptill av klöverbladsbågar begränsade fält. Bilderna i de sarsjilda fälten föreställa: I bebådelsen, II Maria ock Elisabet, III Kristi födelse, IV—V heliga tre konungar frambärande sina gåvor, VI—VIII konungarnes avfärd (vart fält innehåller en konung till häst), IX Kristi hudflängning, X huru Kristus ledes bort bunden, XI korsfästelsen. Sid. 22—42 innehålla en synnerligen omsorjsfull, här ock var av detaljteckningar ledsagd beskrivning på den i bågarne över bildfälten samt två av kolonnerna inhuggna runinskriften sådan denna

framträder för ögat. Denna beskrivning avslutas med en omskrivning i vanliga bokstäver av inskriften i dess helhet, statistik över runornas fördelning på de olika fälten ock en systematisk framställning av det i inskriften använda runalfabetet, åtföljd av anmärkningar om formen på vissa runor. På sid. 43—61 tolkas ock kommenteras inskriften ord för ord i riklig språk-historisk belysning.

Wimmer läser inskriften sålunda ¹⁾:

- I þita : ir : santi gabrel : ok : sehþi : santa maria : at han sku
 - II ldi : barn : fyþa : || þita : ir : elizabeh : ok : maria : ok : hailas ||
 - III : hiar : huilis : maria (dessa tre ord stå på kolonnen emellan fälten II ock III) sum : han : barn : fydi : skapera : himiz : ok iorþar : sum os leysti ||
 - IV þita : iru : þair : þrir : kunuþar : [s]um : kristi : giarþu : ofr : u
 - V arum : drotni : || hiar : tok : han : uiþr : kunuþa : ofri : uar drotin ||
 - VI hiar : ripu : þair : burt : þrir : kunuþar :
 - VII sipan þair : ofrat : h[af]a : orum drotni guþi ||
 - VIII : þair : þet : hiar : fram : s[ah]u : || iorþar : toku
 - IX uarn : drotni : ok : be[rþ]u : h[a]n : uiþ[r] tjri : ok : getu ||
 - X sipan : ladu : þair : han : burt : þiaþan : bundin ||
 - XI ok : nehldu : hiar : iorþar : iesus : a krus : || si : fram : a þita ||
- sihrafr : [m]ester[i :] (dessa 2 ord stå på kolonnen emellan fälten XI ock I)

ock översätter den på följande sätt ²⁾:

- I Detta är sankt Gabriel ock (= som) sade sankta Maria, att hon skulle föda (ett) barn.
- II Detta är Elisabet ock Maria ock (= som) hälsas (= hälsa varandra).
- III Här vilas (= vilar) Maria, som barnfödde (= födde) honom, himlens ock jordens skapare, som återlöste oss.
- IV Detta är de tre konungar, som förde Kristus, vår härre, offer.
- V Här tog han emot konungarnes offer, vår härre.
- VI—VII Här redo de bort, de tre konungar, sedan de hava offrat till vår härre gud.
- VIII De förutsågo det (= vad som skulle sje) här (= mottogo här ängelns uppenbarelse).
- IX Judarne togo (= grepo) ock slogo (= hudflängde) honom vid stolpen ock bevakade honom.

¹⁾ De romerska siffrorna i förening med radindelningen visa, huru inskriften är delad på de olika fälten. Tecknet || finnes äj på funten, utan är tillsatt av W. för att visa, huru inskriften sönderfaller med hänsyn till innehållet. Det som står inom klammer är helt ock hållet eller delvis utplånat.

²⁾ I den följande översättningen äro på ett par ställen ord flyttade från det fält, över vilket de stå på funten, till det, på vars bilder de syfta.

X Sedan ledde de honom bort dädan bunden.

XI Ock här spikade judarne Jesus på korset.

Se fram på detta (= ställ dig allt detta klart för ögonen)!

Mäster Sighraf.

Mot W:s läsning av inskriften har, såsom man ju kunde vänta, ingen invändning blivit jord.

Om jag ser bort från Löfflers förslag (i Vitterhets, Historie och Antiqvitetsakademiens månadsblad för 1887, sid. 13) att översätta orden *sum han barn fydi* med *där hon födde (ett) barn* samt Heinzels förmodan (i Z. f. d. A. 32, sid. 214—215), att orden *si fram a pita* skulle innehålla en uppmaning att *aj* förbise mäster Sighrafs på kolonnen ristade namn, finnes det blott ett ställe i W:s översättning, som *aj* vunnit odelat bifall. Detta ställe är orden *pair pet hiar fram s[ah]u* över 8:de fältet. Själv har W. visserligen *aj* jort något uttryckligt förbehåll mot sin tolkning av dessa ord, men jag tycker mig sjönja mellan raderna, att den *aj* håller förefallit honom själv riktigt sannolik. Heinzl har (i Z. f. d. A. 32, sid. 215) med rätta anmärkt mot W:s översättning, att ordens följd *aj* tillåter att fatta dem som en huvudsats, ty då skulle *aj* predikatet stå sist. Gering har (i Z. f. d. Ph. 21, sid. 491) invänt dels att, om W:s översättning vore riktig, de ifrågavarande orden skulle vara ytterst oklara, något som *äljes aj* kan sägas om inskriften, dels att, om konungarne skulle föreställas motaga ängelens uppenbarelse, borde de framställts liggande, *aj* ridande, samt att bildhuggaren då näppeligen hade underlåtit att avbilda ängeln, som gav uppenbarelsen. För min del vill jag dessutom framhålla mot W:s uppfattning, att ordet *hiar* synes alldeles bestämt hänvisa på någon av bilderna ock att orden i fråga därför *aj* kunna hava avseende på ängelns uppenbarelse, varom bildraden *aj* innehåller minsta antydning. Svårigheten har man sökt övervinna på olika sätt. Heinzl fattar *pair* som *pa ir* (= *då*), antager att pron. *pair* blivit antingen med avsikt utelämnat eller glömt ock att *pet hiar fram* skulle syfta på det som framställles i de föregående fälten IV ock V. Han översätter alltså "als sie das hier vorne (abgebildete) gesehen hatten". Mot denna tolkning kan emellertid anmärkas, dels att förbindelsen *pa ir* = *då* synes vara okänd i forngutniska (i Guta lag heter det *pa en*), dels att *hiar fram* *aj* kan betyda "hier vorne", utan måste syfta på något följande ock slutligen att fälten IV ock V strängt taget *aj* föreställa "die stern" ock "die hl. familie im stall", utan huru konungarne bringa sitt offer åt Jesusbarnet, som sitter i sjötet på sin moder, över vars huvud sjärlnan synes, vadan stället skulle komma att uttrycka den intetsägande meningen, att konungarne hade sett vad de själve hade jort. Vidare kan anmärkas, att bisatsen *pa ir pet hiar fram sahu* med sitt pre-

dikat i imperfektum gör ett egendomligt intryck omedelbart efter bisatsen *sipan þair ofrat hafa orum drotni gupi* med predikatet i perfektum; i st. f. "*sågo*" hade man då väntat *hade sett* eller *hava sett*. Gering översätter stället på samma sätt som W., men antager, att orden *þet hiar fram* syfta på framställningen i de följande fälten ock att stället skulle innebära, att konungarne i en visjon skulle hava fått se Kristi lidande ("Die leidensgeschichte wird somit gewissermassen als eine vision der heiligen drei könige hingestellt")¹⁾. Emot denna uppfattning talar emellertid dels ordföljden, som passar för en bisats men äj för en huvudsats, dels den omständigheten att man äj vet av, att konungarne skulle hava haft en dylik visjon. Stället synes mig således hittills äj vara förklarat på något tillfredsställande sätt. Vad som emellertid förefaller egendomligt är, att tåksten till fältet IX, vilken enligt alla de ovan nämnda uppfattningarna skulle börja med orden *iopar toku*, saknar all slags inledning motsvarande det *þita iru*, *þita ir* eller *hiar*, varmed runristaren vid beskrivningarna till de föregående fältens bilder varit så mån att framhålla sammanhanget mellan tåkst ock bild. En dylik inledning synes här vara så mycket nödvändigare, som just med fältet IX börjar en alldeles ny, från den föregående till tiden vitt sjild avdelning av bildraden. Fälten I—VIII framställa nämligen tilldragelser från början av (eller före) Kristi levnad, fälten IX—XI innehålla däremot framställningar från dess slut. Jag är därför fast övertygad om, att orden *þair þet hiar fram sahu* äro en dylik inledning till det följande ock icke alls syfta på de heliga tre konungarne. Den översättning jag har att bjuda på är visserligen äj höjd över alla betänkligheter, men den synes mig vara bättre än någon av dem som hittills föreslagits. Liksom Heinzl fattar jag *þair* som två ord, *þa ir*²⁾, i likhet med Gering ock Hildebrand anser jag *þet* syfta på det följande ock översätter *þa ir þet hiar fram* med *därpå är* (= *följer* = *framställes*) *det här ytterligare*. Om ordet *sahu* är rätt läst, vilket jag äj har anledning att tvivla på, är jag böjd att fatta det som en av *þet* styrd jenitiv av subst. *sagha*, ock stället skulle i sin helhet betyda *därpå framställes här ytterligare det av sagan (judarne togo o. s. v.)* Runristaren tyckes sålunda hava känt ett behov att genom ett utförligare inledande uttryck översjyla

¹⁾ Riksantikvarien Hildebrand yttrar på sid. 189 av Vitterhets-, Historie och Antiquitetsakademiens månadsblad för 1887 i en artikel om Åkirkebyfunten, att *þet* syftar på de följande fältens innehåll, ock tyckes således uppfatta stället ungefär på samma sätt som Gering.

²⁾ Att det vanliga sjiljetecknet, två prickar, saknas emellan *þa* ock *ir*, får man äj fästa sig allt för mycket vid, ty så är fallet på flera andra ställen i inskriften; just i näst föregående fält saknas detta tecken på äj mindre än 3 ställen.

det stora språnget mellan framställningarna i fälten VI—VIII ock IX. Den betydelse jag här jer ordet *fram* (= *ytteligare, vidare*) har det även i *si fram a pita*, vilka ord måste översättas *se vidare på detta* (= *gack äj för hastigt förbi detta*) för att kunna je den mening "*stil dig alt dette klart for øje*", som W. inlägger i dem. Kanske bör likväl *fram* fattas rent lokalt, så att *hiar fram* skulle betyda *här framåt* = *här längre fram* d. v. s. på de följande fälten. Den här av mig antagna jenitivkonstruktionen, *sahu* styrt av *pet*, är visserligen egen-domlig, men synes i det närmaste ega ett motstycke i det vanliga isl. uttrycket *på er þetta var tíðinda* = *då detta av händelser var* (= *sjedde*) = *då detta tilldrog sig*, där jenitiven *tíðinda* styres av *þetta*.

Sid. 62—74 innehålla en undersökning, i vilken W. jenom en språklig ock paläografisk jämförelse mellan funtens inskrift å ena sidan ock gotländska runstenar, Guta lag ock den forngutniska runkalendern å den andra kommer till det resultat, att inskriften är ristad under senare hälften av 1200-talet, vilket resultat styrkes jenom ett på sid. 75—76 avtryckt utlåtande av konsthistorikern profässor Julius Lange i København, däri denne av konsthistoriska själ förklarar funten vara tillkommen mellan åren 1250 ock 1300. Mot denna tidsbestämning har Hildebrand jort invändningar i sin nyss nämnda uppsats i det för äj länge sedan utkomna sista kvartalshäftet för 1887 av Vitterhets, Historie ock Antiquitetsakademiens månadsblad. Hans rent arkeologiska själ mot W:s datering av vissa gotländska runstenar synas mig beaktansvärda, men huvudargumäntet, likheten mellan bilderna på den möjligen redan 1199 tillvärkade Grötlingbofunten ock bilderna på Åkirkebyfunten, förefaller mig äj vara nog starkt för att rubba W:s här anförda tidsbestämning, även om man därijenom frestas att anse funten vara tillkommen något tidigare än 1280, vilket W. i runt tal uppjer som dess sannolika tillvärningsår.

Återstoden av värkets (sid. 77—84) handlar om dopfunten i Bjersjö kyrka i Skåne; dess om Åkirkebyfunten starkt påminnande bilder beskrivas, ock dess, såsom förf. visar, i åtsjilliga punkter intressanta inskrift kommenteras.

Arbetet illustreras av 7 helsideplansjer, med vanlig sjjcklighet utförda av profässor Magnus Petersen. De 4, som föreställa dopfuntarne i Skyum, Brøndum, Söderviddinge (i Skåne) ock Sallerup (i Skåne), äro insatta mellan sid. 14 ock 15, de 3, föreställande dopfuntarne i Åkirkeby ock Bjersjö, sitta vid bokens slut.

Det praktfullt utstyrda värkets är med understöd av kultusministeriet utjivet som minnesskrift på 100:de årsdagen av Rasks födelse ock förf. erinrar i en kort tillegnan om denne sin store landsmans ock lärares vetenskapliga betydelse.

Ökat inträse får profassor Wimmers skrift därihenom, att den kan betraktas som en förelöpare till hans arbete över Danmarks runstenar. Hans behandling av Åkirkebyfuntens inskrift är en säker början, om sådan hade behöfts, för att de stora förhoppningar, varmed hans runvärk motses, äj skola komma på skam.

Lund i Septämber 1889.

Ludvig Larsson.

Bibliografi för åren 1887 ock 1888.

Upprättad av E. H. Lind.

I. Bibliografi, litteraturhistoria ock biografi.

- Bókasafn Skálholtsstaðar 1604 og 1612.
 Arbók hins ísl. fornleifafjelags 1886 s. 62—67.
 Boksamling 1486. (Meddel. av G. E. Klemming).
 Samlaren 1886 s. 139—141.
Carpenter, W. H. Old norse bibliography.
 Modern language notes II, 2.
Christensen, W. Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur fra Aaret 1886 vedrørende Danmarks Historie.
 — d:o fra Aaret 1887.
 Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. B. 1 s. 215—238 ock s. 766—788.
 — Fortegnelse over dansk historisk Litteratur fra Aaret 1887 vedrørende Danmarks Historie.
 Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. B. 1 s. 482—494.
 En svensk boksamling 1598. (Efter original i Westinska samlingen å Ups. univ. bibl. meddeladt af *Eug. Lewenhaupt*).
 Samlaren 1887 s. 183—184.
Fiske, W. Icelandic books of the XVI:th century. Florence [1886].
 8:o. 4 s.
 (*Klemming, G. E.*) Sveriges älsta tidning.
 Samlaren 1888 s. 174—178.
 (*Kålund, Kr.*) Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling. Udgivet af kommissionen for det arnamagnæanske legat. 1. Hæfte. Københ. 1888. 8:o. 8 + 336 + 2 s. Kr. 5.
 Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 11, av O. Brenner. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 1049, av [E. Mo]gk.
Lehmann, K. Verzeichniss der Literatur der nordgermanischen Rechtsgeschichte.
 Zeitschr. der Savigny-Stift. für Rechtsgesch. VII s. 205—234.
 Anm.: Literaturbl. f. germ. und roman. Philol. 1887 sp. 249, av K. v. Amira.